

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

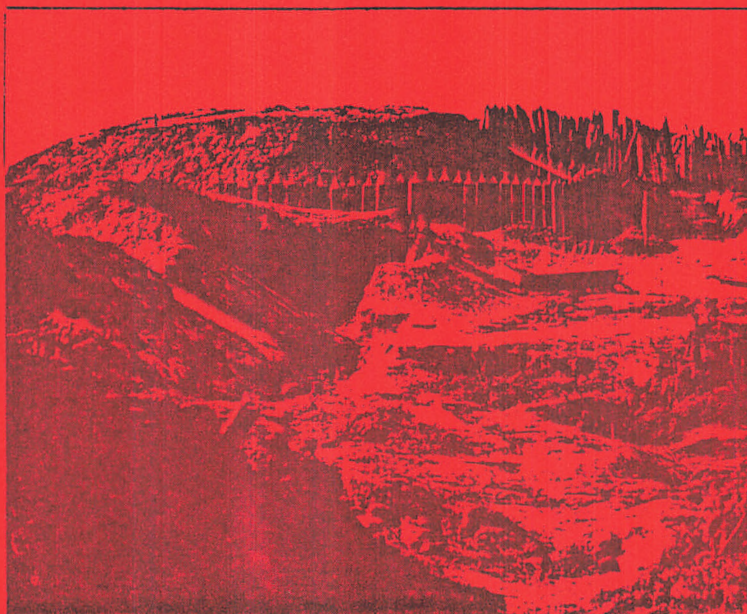
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DE DØDE PÅ ÆRENS MARK - OG PÅ LAZARETTET

UDSTILLING I 125 - ÅRET
FOR KRIGEN I 1864

LANDSARKIVET FOR SJÆLLAND, LOLLAND - FALSTER OG BORNHOLM
KØBENHAVN
1989

Udstilling og katalog: Grethe Ilsøe

Teknisk bistand: Landsarkivets værksteder

Forsidebillede katalog nr. 14

OM UDSSTILLINGEN

Denne udstilling er først og fremmest inspireret af kirkebogen 1852-64 fra feltpræstembedet i Rendsborg, hvori side op og side ned er indført de i alt 334 soldater, der fra februar til juni 1864 døde på lazarettet på Augustenborg og blev begravet af feltpræsten. Den i ydre næsten uanselige kirkebog er et vidnesbyrd af de sjældne. Med den står man bogstavelig talt med et stykke Danmarkshistorie i hånden: krigen i 1864, og hvad den kostede i menneskelig lidelse.

I henhold til kultusministeriets skrivelse af 21. marts 1866 til Sjælland stifts biskop overførtes feltpræstens kirkebog til Garnisonskirken i København, hvorfra den er kommet til Landsarkivet og her udstilles som kat. nr. 7.

Både som supplement og kontrast til kirkebogens korte, nøgterne registrering af de mange døde soldater og deres lidelser viser sidste del af udstillingen eksempler på soldaternes personlige oplevelse af krigen og på krigens skæbnesvangre betydning for den enkelte. Hovedpersonerne er her tre menige soldater: den velformulerede S.S. Simonsen, der skriver lange og interessante breve til broderen om sine krigsoplevelser; den sårede Jørgen Jensen, der under sit strenge sygeleje modtog breve fra familie og venner; og den døde Niels Christensen, hvis forældre i deres uvished og kvide beder amtmanden skaffe dem underretning om hans skæbne.

Der findes naturligvis mange andre kilder i Landsarkivet til belysning af krigen i 1864, ikke mindst vedrørende administrative og regnskabsmæssige sider af især militærudskrivningen. Med denne udstilling har Landsarkivet imidlertid ønsket at sætte mennesket i focus og herved gøre opmærksom på de muligheder, der gennem arkivalierne i landsarkiverne er for at opdage og forstå historien som en genspejling af menneskeoplevelser og menneskeskæbner.

Landsarkivet, på Dybbøldagen, 18. april 1989

Grethe Ilsøe

K R I G E N 1864

1. K R O N O L O G I

1863

- 13. november: Rigsrådet vedtager en fælles forfatning for Danmark og Slesvig (novemberforfatningen).
- 15. november: Frederik 7. dør.
- 18. november: Christian 9. underskriver novemberforfatningen.
- 23. december: Preussen besætter Holsten og Lauenborg.
- 31. december: Ministeriet Monrad afløser ministeriet Hall.

1864

- 1. januar: Novemberforfatningen træder i kraft.
- 16. januar: Preussen og Østrig stiller ultimatum: novemberforfatningen skal ophæves inden midnat d. 18. januar.
- 21. januar: Den danske regering erklærer sig villig til at ophæve novemberforfatningen under lovlige former, d.v.s. ved at indkalde det nye rigsråd, som derefter skulle vedtage ophævelsen.

For sent:

- 1. februar: Preussiske og østrigske tropper (ca. 57.000 mand) under kommando af general Wrangel går fra Holsten ind i Slesvig.

Den danske hær (ca. 44.000 mand) under kommando af general de Meza går i stilling ved Dannevirke.

- 2. februar: Preussiske og østrigske tropper forsøger overgang over Slien ved Mysunde. Angrebet slås tilbage af danskerne.

3.-5.

februar: Forskellige forpostfægtninger

natten 5.-6.

februar: Den danske hær opgiver Dannevirke.

Bagtroppen indhentes ved Sankelmark, hvor den i kamp dækker hovedstyrkens tilbagetog over Flensborg til Dybbøl og Als.

En deling går nordover til Fredericia, en anden trækker sig tilbage til Nørrejylland

- februar - Preussiske og østrigske tropper besætter det meste af
marts: Jylland. Flere fægtninger med danske tropper. Den dan-
 flåde blokerer tyske havne. Træfninger til søs.
- april: Belejringen af Dybbøl udvides.
11. april: Krigsministerens telegram til overkommandoen: "Det
 er regeringens anskuelse, at Dybbølstillingen skal
 forsvares til det yderste."
- 12.-17.
april: Artilleriangreb.
18. april: Stormen på Dybbøl. Ca. 1.700 danske og 1.200 preus-
 siske og østrigske faldne. Ca. 3.500 danske tilfan-
 gentagne.

 Resterne af den danske hær trækkes over til Als.
 Sønderborg bombarderes.
20. april: Fredskonferencen begynder i London.
28. april: Danskerne rømmer Fredericia.
9. maj: Søslaget ved Helgoland, hvor den danske Nordsøeskadre
 (bl.a. fregatterne Niels Juel og Jylland) sejrer un-
 der admiral Suenson.
12. maj: Der indgås 6 ugers våbenstilstand.
26. juni: Våbenstilstanden udløber.
29. juni: Preussiske tropper erobrer Als.
8. juli: Ministeriet Monrad afgår.
10. juli: Ministeriet Bluhme tiltræder regeringen.
30. oktober: Fredstraktaten underskrives i Wien.
 Danmark afstår hertugdømmerne Slesvig, Holsten og
 Lauenborg til Preussen og Østrig, herunder også de
 kongelige enklaver i Vestslesvig. Til gengæld får
 Danmark 8 sogne syd for Kolding og nogle områder
 ved Ribe. Grænsen bliver Kongeåen.
- 12.november: Christian 9. underskriver ratifikationsakterne ef-
 ter fredsaftalens godkendelse i rigsrådet (folketing
 75 stemmer mod 21, landsting 55 stemmer mod 4).
- 16.november: Ratifikationerne udveksles i Wien.

Tabet omfatter 18.600 km² med en befolkning på næsten 1.000.000,
heraf omkring 400.000 i hertugdømmet Slesvig.

2. Bekjendtgjørelse om Indkaldelse af vaabenøvet Forstærkningsmandskab m.m. Kjøbenhavn, 5. Januar 1864.

Indkaldelsen må i realiteten opfattes som en mobilisering af sessionsårgangene 1853-55. Allerede i december 1863 havde man mobiliseret de yngre sessionsårgange (se, kat. nr. 16). Man bemærker (afsnit IV), at de værnepligtige skal møde omgående (sjællændere og fynboer 14. januar, jyder og bornholmere 18. januar), hvilket (afsnit VII) forklares med "de stedfindende forhold", d.v.s. den truende krigssituation. Iøvrigt bemærker man (afsnit VI), at gejstlige, skolelærere, ansatte ved de borgrelige korps i København og købstæderne samt straffede personer (og derfor æreløse) slipper for indkaldelse.

(Holbæk amt, journalsager 1864, 1.).

3. Angreb på Dannevirke 3. februar 1864.

Den danske hær befinder sig indenfor volden (forrest i billedet). Udenfor anes de preussiske og østrigske tropper gennem krudtrøgen. Bemærk banneret med den tyske ørn.

(Gengivet efter illustration af M.P. Hansen i Otto Vaupell: Kampen om Sønderjylland, krigene 1848-50 og 1864, 2.del. Kbh. 1889, s.115).

4. Danske soldater redder en kanon på tilbagetoget fra Dannevirke.

Om tilbagetoget, se også menig S.S. Simonsens beskrivelse (kat. nr. 11).

(Maleri af Niels Simonsen, 1864. Frederiksborgmuseet. Gengivet efter Danske Malere fortæller Fædrelandshistorie. Red. Henry Hellsen. Kbh. 1953, s.85).

5. 1. og 11. regiment i kampen ved Sankelmark 6. februar 1864 under tilbagetoget fra Dannevirke.

Om kampen, se også menig S.S. Simonsens beskrivelse (kat. nr. 11).

(Udsnit af maleri af Niels Simonsen, 1864. Glorup. Gengivet efter Danmarkshistorisk Billedbog, bd. 3, 1750-1864. Udg. af Dansk Historisk Fællesforening. 1971, s.203).

6. Liber daticus 1861-64 for feltpræstembedet i Rendsborg.

Liber daticus er præstens kaldsbog, hvori embedsforretninger og andre væsentlige oplysninger løbende noteres.

Feltpræst for de "dansktalende tropper i Holsten med bolig i Rendsborg" var siden 1854 Michael Herman Theodor Hertz, f. i 1820.

Af indførslerne fremgår det bl.a., at Hertz 10. februar 1864 "iflg. Dagsbefalingen ansattes for de i og ved Augustenborg liggende Troppeafdelinger". 13. februar forrettede han sin første kirkelige handling her. Det var en begravelse (se, kat. nr. 7). 21. februar holdt han sin første gudstjeneste i slotskirken og noterer, at kirkebesøget var "meget sparsomt". Det synes generelt at gælde gudstjenesterne i slotskirken, dog bedredes kirkegangen her i april og maj. Derimod noteres feltgudstjenesterne som "godt" eller endog "meget godt" besøgte. Ved altergangen for 4. brigade 13. april var der således ikke mindre end "212 kommunikanter". Samme dag foretog Hertz en rundrejse i området "for at sondere de aandelige Tilstande", hvorefter han skriftligt meddelte resultatet til sin overordnede, feltprovsten. 5. juni rejste Hertz fra Augustenborg på "permission i 7 dage". 13. juni meldte han sig hos general Hegermann Lindencrone og gjorde herefter felttjeneste i Nørrejylland. 1. november 1865 blev Hertz sognepræst i Hasle-Rutsker sogne på Bornholm.

(Feltpræstembedet i Rendsborg, nr. 794-2).

DE DØDE

7. Kirkebog 1852-64 for feltpræstembedet i Rendsborg. Døde Mandkiøn.

Opslaget i den originale kirkebog viser indførslerne vedr. begravede 27. april - 6. maj 1864.

Kopi af alle indførsler fra 13. februar til 5. juni 1864 er fremlagt i et særligt hæfte.

I perioden fra 13. februar til 5. juni 1864 begravde feltpræsten i alt 334 soldater, som var indbragt på Augustenborg lazaret. Iblandt finder man to søfolk fra hjuldampskibet Hertha (nr. 159 og 160) opført med makabre anmærkninger. Syv var døde, da de blev indbragt (nr. 50, 176-79, 214 og 238).

De fleste er alene opført med efternavn, kun undtagelsesvis oplyses fornavn. Derimod er alle angivet med deres militære rang, kompagni og regiment; menige tillige med deres nummer. Fire (nr. 184, 187, 196 og 197) er opført som "Ubekjendt". Kun i fem tilfælde er den dodes alder angivet, nemlig ved de første to indførsler (nr. 1 og 2), der vistnok ikke drejer sig om krigsofre, ved den norske læge (kirurg) Søren Daniel Schiøtz (nr. 13), der deltog som skandinavisk frivillig, og ved to officerer (nr. 50 og 238).

Dødsårsagen angives omhyggeligt for 214 af de i alt 334 begravede:

skudsår:	73	soldater
granatsår:	8	-
amputation:	17	-
knust hofte:	1	-
koldbrand (gangræne):	2	-
blodforgiftning (pyæmi):	2	-
tyfus (gastrisk feber):	93	-
hjernebetændelse:	2	-
halssyge:	1	-
brystbetændelse:	5	-
lungebetændelse:	6	-
nyresygdom:	1	-
blodslag:	1	-
krampe:	1	-
delirium tremens:	1	-

Man konstaterer, at tyfus er den store manddræber, der har kostet næsten lige så mange soldater livet som følgerne af de egentlige krigshandlinger (skud- og granatsår, amputation, knust hofte, koldbrand og blodforgiftning). Og man er ikke ganske uforstående overfor tilfældet (nr. 277) af delirium tremens!

På ikke mindre end fyrretyve dage har feltpræsten forrettet begravelser i perioden fra 13. februar til 5. juni 1864:

13. februar:	1	lig	
18. - :	1	-	
21. - :	2	-	
24. - :	1	-	
26. - :	2	-	
28. - :	1	-	<u>i alt: 8</u>
3. marts :	4	-	
10. - :	5	-	
14. - :	4	-	
19. - :	5	-	
21. - :	4	-	
23. - :	6	-	
24. - :	2	-	
25. - :	6	-	
27. - :	6	-	
28. - :	10	-	
31. - :	8	-	<u>i alt: 60</u>

3. april	:	8	-	
7. -	:	17	-	
10. -	:	16	-	
12. -	:	10	-	
14. -	:	11	-	
16. -	:	12	-	
18. -	:	7	-	
19. -	:	21	-	
20. -	:	1	-	
22. -	:	27	-	
24. -	:	23	-	
27. -	:	11	-	<u>i alt: 164</u>
1. maj	:	19	-	
4. -	:	16	-	
5. -	:	1	-	
8. -	:	12	-	
12. -	:	8	-	
15. -	:	11	-	
19. -	:	12	-	
22. -	:	5	-	
26. -	:	7	-	
29. -	:	3	-	<u>i alt: 94</u>
5. juni	:	8	-	<u>i alt: 8</u>

Som ventelig kulminerer antallet af begravede lig i april, umiddelbart efter stormen på Dybbøl.

(Feltpræstembedet i Rendsborg, nr. 794-3).

8. Augustenborg slot, Als.

Efter krigen 1848-51 var Augustenborg slot dansk statsejendom og blev benyttet som kaserne og militærlazaret. Det er således scenen for al den elendighed, der læses ud af feltpræstens kirkebog 1864 (kat. nr. 7).

(Gengivet efter J.P. Trap: Statistisk-topografisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig. Kbh. 1864, s.398).

9. Kong Christian 9. besøger skanse 2 natten mellem 22. og 23. marts 1864.

(Maleri af Otto Bache, 1888. Christian 7.s Palæ på Amalienborg. Gengivet efter Danske Malere fortæller Fædrelandshistorie. Red. Henry Hellsen. Kbh. 1953, s.85).

10. Hovedgaden i Sønderborg efter bombardementet 3. april 1864.
-

(Stetoskop-fotografi. Frederiksborgmuseet. Gengivet efter Danmarkshistorisk Billedbog, bd. 3, 1750-1864. Udg. af Dansk Historisk Fællesforening. 1971, s. 203).

KRIGEN SELVOPLEVET

11. Brev fra menig nr. 16, S.S. Simonsen, 20. Regiment, 2. Kompagni, 1. Bataljon, til hans bror. Dateret, Fredericia, 23. februar 1864.
-

I brevet beskrives bl.a. tilbagetoget fra Dannevirke. Herfra citeres:

"...Med Hensyn til det Liv jeg fører, da er det saa afvexlende som nogen kan tænke sig, og man hører undertiden Dødens hvinende Sang..... Efterat have faaet Suppen tillivs lagde vi os til Ro; men bleve vækkede i al Stilhed circa 1 1/2 Time efter. Vi vare i den Formening at vi skulde gjøre et Angreb paa Fjenden, men til vor Forundring blev der commanderet "omkring" og da vi marcherede ud af Slesvig tabte vi os i allehaande Gisninger. For min Part antog jeg at det var Stormagternes Forlangende at vi rømmede Slesvig og søgte at gjøre den Mening gjældende.- Dog kom vi først paa andre Tanker, da vi mærkede Fjenden bag os, og da vi kom i Nærheden af Flensborg opstod der en Fægtning, hvori dog 20. Regiment ikke var videre engageret. Derimod led , som bekjendt, 1. Regiment betydeligt her. Efter 18 Timers besværlig March naaede vi endelig til Flensborg. Her stod vi som Reserve i flere Timer og bleve endelig ind-quarterede. Indvaanerne behandlede os paa det Bedste her og uddelte allehaande Forfriskninger til os. Destovære vare vi kun i Ro her i et Par Timer, førend der igjen blæstes Alarm og vi marcherede derpaa til Sønderborg Fastelavnssøndag (7. februar). Her udhvilede vi os et Par Dage og bleve derpaa med Dampskib befordrede til Fredericia..... Forøvrigt ved jeg intet Nyt mere end hvad der erfares af Bladene, og vil haabe at vi maa faae en hurtig Ende paa Fjendtlighederne og at DANMARK maa slutte en hæderlig Fred, saa at man om Gud vil bevare mit Liv snart maa blive permitteret, hvilket er Enhvers Ønske....."

(Landsarkivets samling "Personalia", Simonsen, S.S.).

12. Brev fra menig nr. 16, S.S. Simonsen, 20. Regiment, 2. Kompagni, 1. Bataljon, til hans bror. Dateret, Voldtofte, pr. Assens, 23. april 1864.

Brevet beskriver stormen på Dybbøl, delvis oplevet i en løbegrav mellem skanse 7 og 8. Brevet gengives i sin helhed:

"Min kjære, gode Broder!

Efterat jeg ei i længere Tid har tilskrevet min kjære Julius, vil jeg atter tilskrive Dig et Par Linier, da jeg har været Deeltager i vigtige Begivenheder for vort kjære Fødeland. Efterat at have lagt i nogen Tid i god Ro i Fredericia modtog vi den 10de dennes om Eftermiddagen Ordre til at holde os marchfærdige, og bleve indskibede derfra til Fyen, hvor vi ankom om Natten og bleve for desto hurtigere at komme afsted, samme Nat transporterede paa Vogne gennem Fyen til Faaborg, hvor vi samme Aften med Dampskib ankom til Hørup paa Als og ud paa Natten bleve indkvarterede i Fjelby sammesteds, hvor vi udhvilede os i circa 3 Dage, hvilket vi ogsaa havde Behov, da vi var paa Forpost sidste Dag i Fredericia og ingen Søvn havde faaet paa Reisen gennem Fyen og dertil skulde paa Forpost 4 Dage paa Dybbøl. Til sidstnævnte Sted ankom vi den 14de om Aftenen, hvor vi kom paa Forpost samme Aften.

Jeg var med at besætte Skandse No.8, hvor Granaterne skraalede os om Ørene hele Tiden og sloge raskvæk ned i samme, dog uden at anden Skade anrettedes end at demolere Værkerne og saare 4 Mand ganske let, uden at regne at man af og til blev overdængede med Jord og Leerklumper. Granaterne regnede dog saa stærkt ned over os, at vi fik Ordre til at forlade Skandsen ud paa Eftermiddagen den 15de og postere os i Løbegravene. Forøvrigt gil Alt vel denne Dag og om Aftenen kom vi til at staae som Reserve strax foran Broen ved Sønderborg, hvor et Brystværn var opkastet, som dækkede os for Granaterne, og bag hvilket en bred Grøft var kastet, hvori Halm som vi kunde ligge at sove i med Tæpper over os, naturligtvis under aaben Himmel.

Den 16de laae vi her i temmelig god Ro. Den 17de kom vi igjen paa Forpost og besatte Løbegravene imellem No.7 og 8. Her skraalede Granaterne os som sædvanlig om Ørene, og mange sloge ned rundt omkring os. Vi lærte her som ialmindelighed snart at opdage, hvorfra Skudene kom, der vare rettede mod os, saa at vi kunde advare vore Kammerater i Tide. Om Aftenen kunde vi erfare det af Glimtet, og om Dagen af

Drønet fra Fjendens Skyts. Naar der raabtes: "Dæk, en Lærke", da havde vi ikke saa meget at befrygte, da disse Granater om Natten viste sig i stor Afstand med en lang lysende Hale efter sig med en egen vedvarende Lyd, som gave dem Navnet Lærker, kom i en mindre stærk Fart, for at man iforveien omtrent kunde see, hvor de faldt, og derfor først sprang nogen Tid efter Faldet. Naar de imidlertid sprang, tog det sig smukt ud om Natten, da der kastedes lutter lysende Projectiler i lysende Buer rundt omkring. Blev der imidlertid raabt: "Dæk, en Sort", da skulde hver Mand vide at dække sig i en Fart, da disse kom hurtigt og usynlige og dermed sprang, idet de berørte Jorden. Ligeledes dækkede man sig temmelig hurtigt, naar der blev raabt: "Dæk, en Oldenborre", som vare Stykker af Granater, der snurrede gennem Luften omtrent med Lyden af en Oldenborre. Intet generede os dog mere mere end de Skud vi modtog i Flanken, hvorved en deel Granater sprang i selve Løbegravene dog uden at gjøre anden Skade, end at en Steen traf en Forstærkningsmand nogle faae Skridt fra mig, som blot slog ham paa Armen uden at skade af nogen Betydenhed. Ligeledes slog en ned i en Jordhytte bag ved mig, som jeg sad og spiste min Frokost, som imidlertid ei anrettede anden Skade end overdænge os med Jord og Leerklumper, skjøndt den slog heelt igjennem og Hytten var fuld af Folk. Et Stykke faldt ved min Smørdaase og det har vel været sulten, da det selv inviterede sig. Forøvrigt gik Alt godt denne Dag.

Om Aftenen gik vi igjen tilbage som Reserve bag Brystvænet, hvor vi toge os en Lur til om Morgenen Kl.2, da Alt til enhver Tid stod i Alarmstilling dette Klokkeslet. Op ad Dagen kunde man dog igjen lægge sig for atter at sove lidt; men henved Kl.10 bleve vi allarmede den 18de ved at høre Geværkugler hvisle over Hovederne paa os, og inden ret mange Øjeblikke vare Alle paa Benene og i Fremmarch ad Skandserne til. Vi vare ei heller avancerede ret langt før vi allerede opdagede Fjenden i kort Afstand fra os. Vi drev ham imidlertid tilbage til Dybbøl Mølle; men da han rykkede stærkt paa venstre Fløi, som blev dreven tilbage, blev vort Compagnie beskudt i Flanken, hvorved mange faldt. Jeg var med en halv Snes Mand næsten rykket frem til Dybbøl Mølle, hvor det vrimlede med retirerende Preussere, paa hvilke vi skyde af alle Kræfter og som ogsaa ilsomt trak sig tilbage. Da Preusserne rykkede saa stærkt frem paa det Compagnie som var paa vor høire Flanke, at dette maatte retirere, og Fjenden saaledes ogsaa kom paa høire Flanke af os. 4 Preussere kom springende en Snes Skridt fra mig og raabte: "Halt, gefangen", jeg vilde imidlertid ikke give mig og lagde an paa dem, hvorpaa de ilsomt dækkede sig i en Grøft, hvorved jeg fik Forspring og slap med at

de alle fyrede efter mig, dog uden at træffe. Foruden disse 4 vrimlede det med Fjender bag Gjørdet, hvor disse kom frem, og Kuglerne hvislede saaledes om Ørene af mig, at jeg formelig kunde mærke Luftrykket af dem. Ligeledes slog de som en Hagelbyge om Fødderne, saa der stod en Støv rundtomkring mig. Jeg gik imidlertid ganske rolig tilbage til mine Kammerater, da jeg ikke kunde udholde at løbe.

Med de øvrige Tropper retirerede jeg tilbage til Sønderborg, hvor vi endelig vare i Sikkerhed. Over Broen sprang den ene Granat efter den anden. Af nogle og 170 Mand bleve vi kun nogle og 40 Mand tilbage med Tabet af alle vore Førere, med Undtagelse af 2 Corporaler (hvoraf den ene havde et ganske let Streifskud i Benet) og 2 Undercorporaler. Desværre mistede vi en af Armeens dygtigste Officerer, nemlig vor Capitain Stockfleth.

Samme Aften gik vi med Dampskib til Faaborg, hvor vi opholdt os en Dagstid, herfra marcherede vi til Voldtofte den 20de, hvor vi for Øieblikket ligge. Imidlertid er der Tale om, at vi skal herfra imorgen tidlig. Forresten har vi her udhviilt os efter de Strabadser og Besværligheder, vi ere gennemgaaede. Hvorhen vi skal, veed ingen af os endnu. Forøvrigt er det en Skandale med den Mængde Fanger, der er taget fra os. Mange haver ogsaa, især Nordslesvigerne, godvillig ladet sig tage til evig Skam for vor Arme. Dertil ere vi ogsaa bepakkede som Lastdyr, med store, tunge Kapper og fuldpakket Tornyster, saa at ingen kan udholde at bevæge sig rask dermed, og som vel ogsaa for endeel er Skyld i at vort Tab er saa stort. Preusserne derimod havde ingen anden Bepakning end deres Brødposer og Ammunition, og uden Kapper paa, hvorved de kunde bevæge sig anderledes frit end os. Efter sigende skal Als holdes til det yderste, og laders os ønske, at vi ikke maa lide flere Nederlag som det sidste, og lad os have Kræfter til at forsvare det vi endnu har tilbage.

Da jeg nu maa til at pakke min Tornyster og forberede mig til Afreisen imorgen, maa jeg slutte for denne Gang med mange Ønsker om at det maa gaae vort Fædreland vel. Tillige beder jeg dig hilse din Forlovede mange Gange og haaber at hun og du maa befinde Eder ret vel. Dersom Du skulde tilskrive mig, bedes Du adressere mine Breve til 20de Regiment paa Fyen. Om jeg ogsaa skulde reise herfra bliver Brevene os ligegodt tilsendt, hvor vi saa ere. Lev vel, kjære Broder, og jeg takker Skaberen fordi han har frelst mig denne Gang.

Voldtofte, pr. Assens, den 23de April 1864.
Din bestandig kjærlige Broder
S.S. Simonsen"

(Landsarkivets samling "Personalialia", Simonsen, S.S.).

Storm-
kolonner:

VI.
7 Komp.

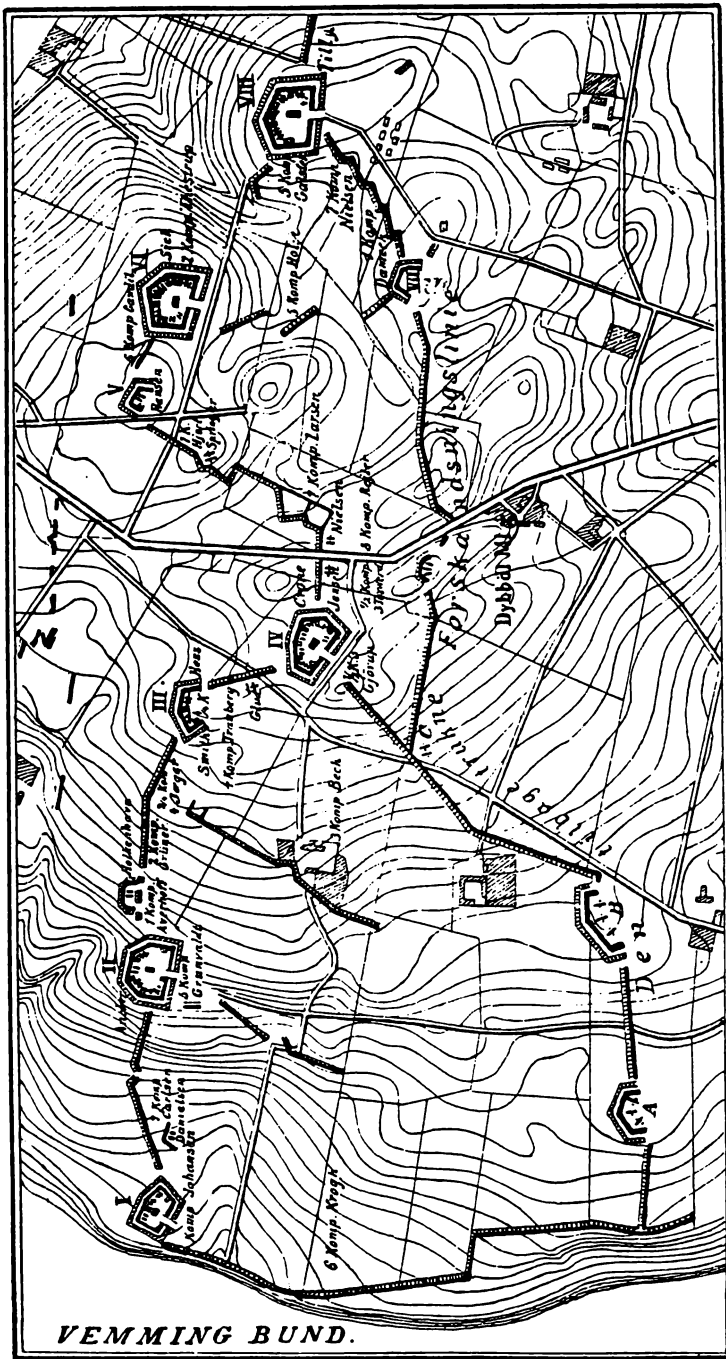
V.
7 Komp.

IV.
13 Komp.

III.
7 Komp.

II.
11 Komp.

I.
7 Komp.

Stormen paa Dybbøl den 18de April 1864.

(Katalog nr. 13)

13. Stormen på Dybbøl 18. april 1864.

Kort over forsvarslinjen med skanserne og angivelse af stormkolonnernes og øvrige kompagniers placering.

(Gengivet efter Otto Vaupell: Kampen om Sønderjylland, krigene 1848-50 og 1864, 2.del. Kbh. 1889, s.262).

14. Skanse på Dybbøl dagen efter stormen 18. april 1864.

Billedet, der taler for sig selv, er anvendt som illustration på katalogets titelblad.

(Fotografi af F. Brandt. Frederiksborgmuseet. Gengivet efter Danmarkshistorisk Billedbog, bd. 3, 1750-1864. Udg. af Dansk Historisk Fællesforening. 1971, s.201).

15. Danske soldater i bivuak under krigen 1864.

Soldaterne er anonyme. Men det kunne eksempelvis være menig nr. 16, S.S. Simonsen, 20. Regiment (kat. nr. 11 og 12) eller menig nr. 236, Jørgen Jensen, 18. Regiment (kat. nr. 16-25).

(Fotografi. Forsvarets Billed- og Portrætsamling. Rigsarkivet. Gengivet efter Rigsarkivet og hjælpemidlerne til dets benyttelse. III,1. 1984, s. 194).

E N S O L D A T E R S K Æ B N E - blandt mange:

Menig nr. 236, JØRGEN JENSEN, 18. Infanteriregiment.

Historien om Jørgen Jensen begynder med fundet af nogle breve til ham i samlingen "Personalialia". Brevene, 13 i alt, er fra Jørgen Jensens nærmeste familie og venner. Det fremgår, at Jørgen Jensen er blevet såret i begyndelsen af april 1864 og bragt til lazarettet på Augustenborg, hvorfra han samme måned er overført til lazarettet på Kronprinsessegades kaserne i København. Her er han død 2. juli.

Jørgen Jensen var født 29. juni 1835 som søn af gårdmand Jens Jensen og hustru Margrethe Christensdatter i Saltbæk, Raklev sogn. Han er altså lige fyldt 29 år få dage før sin død. Ved konfirmationen 1. søndag efter påske 1850 får han karakteren "god" for både kundskaber og opførsel.

Her overlader vi den videre fortælling til arkivalierne:

16. Lægdsrulle 1860-61, lægd nr. 353 (gl. nr 50) Raklev sogn, Holbæk amt.
-

Indførslen om Jørgen, søn af Jens Jensen, viser, at han aftjente sin værnepligt i 1858 som soldat ved 2. jægerkorps. 1. december 1863 blev han genindkaldt til militærtjeneste ved 18. infanteriregiment. Han er noteret død 3. juli 1864 (NB.: den korrekte dødsdato er ifølge kat. nr. 25: 2. juli). Lægdsrullen angiver Jørgen Jensens højde til 61 1/4 tommer, d.v.s. ca. 160 cm (før 1875 var iflg. "sjællandske mål" 1 fod = 12 tommer = 31,63 cm). Han har været lidt under middelhøjde, når man sammenligner med de øvrige angivelser i lægdsrullen, idet 63-64 tommer har været gennemsnitshøjden.

(2. udskrivningskreds, nr. 182)

17. Brev fra Rasmus Hansen til Jørgen Jensen. Dateret Svenstrup, 5. april 1864.
-

Fra brevet citeres:

"Gode kære Jørgen Jensen. Dit brev af den 27. Marts modto(g) med stor Glæde den 31. Marts. Og det glæder os meget at høre og see, at du er rask og har det godt..... Gode Ven, det glæder os meget at vi hører, at du ikke var med i det store Slav (slag) den Anden Paaskedag., for det var nok en haard Tørn, saa længe det varede. Vi har hørt, at 18. Rikkemendt (Regiment) skal haft lidt meget..... Jeg vil ogsaa lade dig vide, at jeg har talt til Smeden (formentlig Jørgen Jensens svoger, Jens Jensen) om at efterse dit Værktøj, som var hos ham, og smøre det let (lidt) i Aalle (olie), at det ikke skal blive for meget røsten (rusten), for det var jo en Skam... .. Jeg vil lade dig vide, at i Dag den 5. April er det 15 Aar siden jeg var med i Slag ved Egernførde (søslaget 5. april 1849)".

(Landsarkivets samling "Personalialia", Jensen, Jørgen).

18. Brev fra Anders Pedersen til Jørgen Jensen. Dateret Saltbæk, 20. april 1864.
-

Udskriften på brevet viser, at det er sendt til Augustenborg lazaret og derefter omadresseret til

København, hvor det har fået påskriften "Ikke i Kiøbenhavns Garnisonshosp.", før det er nået frem til Jørgen Jensen på lazarettet på Kronprinsesse-gades kaserne. Fra brevet citeres:

"Kjære gode Ven! Jeg vil lade dig vide, at jeg haver hørt, at du hafde (havde) skrevet Hjem til din Broder Jens. Jeg kom til at tale med Peder Sørensen. Han fortalte mig, at der var kommet Brev fra dig, og han fortalte, at du var bleven saaret. Og saa sende jeg straks min Søn ned hos Jens for at laane det, for jeg vilde vide om det ogsaa var Tilfælde. Jeg obnede (åbnede) Brevet og læste det, og saa satte jeg mig til at skrive disse faa Linier til dig, gode Ven. Gud love og takke eftersom jeg læser her i dit Brev, saa haaber jeg at du ikke er saaret haardt. Da jeg seer, at du trøster dig ved at du snart maa komme dig igen. Du kan tro, at det vilde blive en stor Glæde for mig at see dig frisk og stærk en Gang i Nu (endnu)....."

(Landsarkivets samling "Personalia", Jensen, Jørgen).

19. Kronprinsessegades kaserne. Grundplan.

Kasernen stod færdig i 1803. Ifølge adressen på brevene til Jørgen Jensen var lazarettet i 1864 indrettet i "sidebygningen" (kat. nr. 22).

(Gengivet efter L.Sabroe: Kronprinsessegades kaserne 1802-1915. Tidsskrift for Ingeniørofficeren, 1960, s.137).

20. Kronprinsessegades kaserne. Facadetegning.

Jørgen Jensen lå på en sygestue på 4.sal i sidebygningen og har altså ikke haft udsigt til Kongens Have, men måske til de "nye latriner" (kat. nr. 19).

(Gengivet efter L.Sabroe: Kronprinsessegades kaserne 1802-1915. Tidsskrift for Ingeniørofficeren, 1960, s.134).

21. Brev fra broderen Jens Jensen til Jørgen Jensen. Udateret, men må ifølge sit indhold være skrevet umiddelbart før våbenstilstanden 12. maj 1864.

Fra brevet citeres:

"Kjære Broder. Det glædede mig meget dit sidste Brev, at du forbedrer dig og er kommen til Kjøbenhavn. Saa haaber jeg tillige med de andre Sødskende

at see dig igjen i Velmagt, fredsk (frisk) og rask hjem igjen, som det er at takke Gud for, kjære Broder. Der tales stærk om at der skal være Stilstand, saa maaske der bliver Fred med det samme, saa vilde det dog være en Glæde for os, endskøndt vi har megen Byrde her hjemme.... Vi skulde jo være Alle som et i Modgang som i Medgang, som vi maa føle hos os selv, at vi kan bestride Verden med Taalmodighed. Vores ærlige Forældre skal vi tænke paa, at vi kan gaa i deres Fodspor. De ligger i Graven..... De Penge, som vi Jens Jensen har samlet, de er kommen Hjem. Der er 4 Rigsdaller til dig".

(Landsarkivets samling "Personalialia", Jensen, Jørgen).

22. Brev fra søstersønnen Jens Pedersen til Jørgen Jensen. Udateret. Har formentlig været bilagt et af de øvrige familiebreve.

Brevet indeholder afskrift af en 14 vers lang salme "Forlad dig paa mig siger Gud." Fra brevet citeres:

"...Nu haver jeg skrevet denne Salme til dig kjære Morbroder, og nu haaber vi, at det kan fornøie dig at synge den, naar du er ene, for det har været vort ønske, at du skulde have den, siden du skrev de sørgelige Breve. Nu ender jag min Skrivelse for denne Gang med en kjærlig Hilsen til dig. Lev vel, det ønskes af mig. Jens Pedersen"

(Landsarkivets samling "Personalialia", Jensen, Jørgen).

23. Brev fra smed Jens Jensen til svogeren Jørgen Jensen Dateret, Allerup, 7. juni 1864

Udskriften på brevet viser, at Jørgen Jensen ligger på 4.sal i sidebygningen, Kronprinsessegades lazaret. Fra brevet citeres:

"Kjære Konebroder. Vi modtog dit Brev i Aftes med stor Bedrøvelse, da vi saa du var blevet meget daarlig, tillige da du ikke har skrevet, hvorledes sin Daarlighed er. Derfor vil jeg med disse par ord bede dig om du vil, dersom det er dig mulig, lade os det vide, om det er dit Saar du nu er daarlig af, eller du er blevet rigtig syg...."

(Landsarkivets samling "Personalialia", Jensen, Jørgen).

24. Brev fra smed Jens Jensen til svogeren Jørgen Jensen. Dateret, Allerup, 26. juni 1864.
-

Brevet er formentlig det sidste, Jørgen Jensen har modtaget før han døde 2. juli. Det kan undre, at det ikke indeholder en lykønskning i anledning af hans fødselsdag 29. juni. Brevet gengives i sin helhed:

"Kjære Konebroder. Jeg vil her med disse Ord lade dig vide, at min Bestemmelse var at reise med Fragtmanden ind til dig, men jeg kunde ikke komme med denne Gang, for han havde saa mange, og det er for dyrt for mig at tage med Paasten (posten). Med Guds Hjælp, dersom der ikke bliver andet i veien, saa kommer jeg med til næste Gang. Han kjører vistnaak paa Søndag igjen. (Eilers) saa kommer jeg først i næste Uge. Vi er vel her. Nu en god Hilsen. Jeg vilde ønske, jeg kunde træffe dig i en god Forbedring. Lev vel, det ønskes af mig, Smed Jens Jensen."

(Landsarkivets samling "Personalialia", Jensen, Jørgen).

25. Kirkebog, begravede 1861-70, Garnisons sogn. Døde Mandkiøn.
-

Af kirkebogen fremgår, at nr. 412, Jørgen Jensen fra Allerup pr. Kalundborg er død 2. juli 1864 af pyæmi (blodforgiftning) efter skudsår og er begravet 6. juli på Garnisons Assistenskirkegård (den afdeling af Assistens kirkegård, der tilhørte Garnisonskirken)

(Garnisons sogn, nr. 19-73).

26. Skifteforretning 2. juli 1864 i boet efter menig af 18. regiment, 3. kompagni, nr. 236 Jørgen Jensen.
-

Som det fremgår blev skifteforretningen foretaget allerede den dag Jørgen Jensen døde. Hans efterladenskaber opregnedes: 1 vest, 1 par seler, 3 tørklæder, 1 nattrøje, 1 par strømper, 1 pipe, 1 par vanter, 1 par muffediser, 1 brystpude, i alt vurderet til 4 mark. Desuden i kontanter 3 rigsdaler, 4 mark og 14 1/2 skilling. Det bemærkes, at skifteretten tog "nogle Papirer i Bevaring", formentlig den ovenfor omtalte samling breve, hvoraf nogle indgår i denne udstilling (kat. nr.17-18, 21-24).

(Københavns skiftekommission, 2. afd. A, forseglings- og registreringsprotokol 2, skifte nr. 248).

27. Skrivelse fra regimentchefen ved 18. infanteri-regiment til Holbæk amt. Dateret, Assens, 7. juli 1864.
-

Regimentchefen fremsender 5 rigsdaler 29 3/5 skilling, som afdøde menig af regimentets 3. kompagni nr. 236, Jørgen Jensen (Saltbæk) har tilgode i "Undermunderingsgebyr". Beløbet bedes udbetalt til den afdødes familie. En påtegning på skrivelsen viser, at pengene først er blevet fremsendt til Jørgen Jensens familie 22. december 1866, altså 2 1/2 år efter hans død!!

Skrivelsen er det sidste glimt, vi får af Jørgen Jensens historie.

(Holbæk amt, journalsager 1864, 1. 2/c).

LEVER VORES SØN ?

menig nr.284, Niels Christensen, 18. Infanteriregiment

28. Brev fra Lars Jensen til amtmanden over Holbæk amt, kammerherre C. Pløyen. Udateret.
-

Af påskrift på brevet fremgår, at det er videresendt 16. juni 1864 til lazarettet på Ålholm. Brevet gengives i sin helhed:

"Høivelbaarne Hr. Kammerherre Pløyen. Da vi i 6 Uger ikke har hørt fra vores kjære Søn, ere vi saa dristige at bede Deres Høivelbaarenhed om at skaffe os Underretning, om vores Søn endnu er i live eller om Vorherre har bortkaldt ham. Ærbødigst Lars Jensen. - Adr. Niels Christensen, 18. Indfanteri Regiment 5. Compagni, Nr. 284 paa Aalholm Lazaret pr. Lol-land."

(Holbæk amt, journalsager 1864, 1. 1/y).

29. Skrivelse fra lazaretforvalteren på Ålholm slot til Holbæk amt. Dateret 20. juni 1864.
-

Det i kancellistil udfærdigede, lakoniske svar på ovenstående (kat. nr. 28), gengives i sin helhed:

"I Gjensvar paa Amtshusets behagelige Skrivelse af 16. d.M. undlader Lazarettet ikke tjenstligst at meddele, at Menig af 18. Infanteri Regiment 5. Comp. Nr. 284 Niels Christensen den 11. denne Maaned er afgaaet ved Døden her paa Lazarettet af Tyfus. Hans

Efterladenskaber bestaaende af nogle Klædningsstykker, 1 Uhr og nogle Breve samt 11 Rigsdaler i rede Penge ere under 12. d.M. afleverede til Skifteretten i Nysted Birk."

(Holbæk amt, journalsager 1864, 1. 1/y).

DE LEVENDE

B e l ø n n i n g e n

30. Krigsmindemedalje 1864.

1875 instituerede kong Christian 9. en mindemedalje for krigen i 1864, som alle dalevende veteraner modtog. Medaljen, der er af bronze, blev slået i Paris i ikke mindre end 58.000 eksemplarer.

(Den udstillede medalje, der er privatejet, er gengivet bag på katalogets omslag).

Medaljen er anbragt med sin reversal (bagside) opad i udstillingsmontren.

For at undgå unødigt nedbrydning, er arkivalierne
(undtagen kat. nr. 7) udstillet i kopi.
